

Viachaslau Shved

University of Warsaw (Poland)

e-mail: v.shved@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2878-6231>

У цені Марылі Верашчакі (Путкамер): Кароліна Кавальская – муза Адама Міцкевіча

In the Shadow of Maryla Vereshchaka (Puttkamer): Karolina Kowalska – Adam Mickiewicz's Muse

W cieniu Maryli Wereszczakówny (Puttkamerowej): Karolina Kowalska – muza Adama Mickiewicza

Abstract

After graduating from Vilnius University, Adam Mickiewicz went to Kaunas to work out the government scholarship he received during his studies. A lonely young teacher who was separated from his friends – philomathians, from the university library and did not really like his work – met a very beautiful married woman, mother of 4 children, Karolina Kowalska. Her eldest son Konstantin studied with Mickiewicz, and the meeting between the teacher and the student's mother was destined by fate. Venus of Koven, Kowalska, became the guardian and later the lover of the young teacher and poet, whose fame was slowly expanding. Karolina was Mickiewicz's muse, thank to whom poems, ballads and poems where she is mentioned were written. Carolina was a truly loving and beloved woman to Adam. She, not Maryla Puttkamer, was by Mickiewicz's side until the last minute during his arrest, after it, and when he was sent from the Motherland to Russian exile. She didn't think about fame, honor, memory – she just loved and did everything to make her loved one happy. And he was really happy, as his Philomath friends noted in their letters.

Keywords: Adam Mickiewicz, Philomath friends, muse Karolina Kowalska, Maryla Vereshchaka (Puttkamer)

Abstrakt

Po ukończeniu Uniwersytetu Wileńskiego Adam Mickiewicz wyjechał do Kowna, aby odpracować otrzymane w czasie studiów stypendium rządowe. Samotny młody nauczyciel, który został oderwany od przyjaciół – filomatów, pozbawiony biblioteki uniwersyteckiej i niezbyt

lubił swoją pracę – poznał bardzo piękną zameźną kobietę, matkę czwórki dzieci, Karolinę Kowalską. Jej najstarszy syn Konstanty uczył się u Mickiewicza, a spotkanie nauczyciela z matką ucznia było zrzędzeniem losu. Wenus Kowieńska, Kowalska, została opiekunką młodego mężczyzny, a później kochanką nauczyciela syna i poety, którego sława powoli rosła. Karolina była żoną Mickiewicza, dzięki niej powstały wiersze, ballady i poematy, w których tekstach została utrwalona. Karolina była dla Adama naprawdę kochającą i ukochaną kobietą. To ona, a nie Maryla Puttkamerowa, była u boku Mickiewicza do ostatniej chwili podczas jego aresztowania, i po nim, kiedy został zesłany do Rosji. Nie myślała o sławie, honorze, pamięci – po prostu kochała i robiła wszystko, aby ukochana osoba była szczęśliwa. I rzeczywiście tak było, jak odnotowali w swoich listach przyjaciele filomaci.

Słowa kluczowe: Adam Mickiewicz, filomaci, Karolina Kowalska, Maryla Wieraszcakówna (Puttkamerowa)

Анагация

Пасля заканчэння Віленскага ўніверсітэта Адам Міцкевіч выехаў у Коўна, каб адпрацаваць атрыманую падчас вучобы ўрадавую стыпендыю. Самотнаму маладому настаўніку, які адарваўся ад сяброў-філаматаў, ад універсітэцкай бібліятэкі і не вельмі любіў сваю працу сустрэлася вельмі прыгожая замужняя жанчына, маці чатырох дзяцей Караліна Кавальская. Яе старэйшы сын Канстанцін вучыўся ў Міцкевіча і сустрэча настаўніка з маці вучня была наканавана лёсам. Ковенская Венера, Кавальская стала апякункай, а пазней і каханкай маладога настаўніка і паэта, слава якога паволі пашыралася. Караліна была музай Міцкевіча, дзякуючы якой былі напісаны вершы, баллады і паэмы, дзе яна згадваецца. Караліна сапраўды кахала Адама і была ім каханай. Яна, а не Марыля Путткамер была да апошняй хвіліны побач з Міцкевічам падчас арышту, пасля яго і пры адпраўцы ў расійскую ссылку. Яна не думала пра славу, гонар, памяць – проста кахала і рабіла ўсё, каб любімы чалавек быў шчаслівы. І ён ім быў, адзначалі ў сваіх лістах сябры-філаматы.

Ключавыя словы: Адам Міцкевіч, філаматы, Караліна Кавальская, дуэль, Марыля Верашчака (Путткамер)

Агульнавядома легенда пра рамантычнае каханне Адама Міцкевіча і Марылі Верашчака. Але гэта міф, які прынялі многія даследчыкі жыцця і творчасці Міцкевіча. Маўляў, першай каханкай паэта была не Караліна Кавальская, а Марыля Верашчака. Маўляў, Караліна проста апекавалася настаўнікам Міцкевічам, дапамагала яму ў паўсядзённым жыцці і ніякіх пачуццяў паміж Адамам і Каралінай не было. Альбо Міцкевіч з Каралінай спаў, бо хацеў атрымаць кампенсацыю за захаванне цнатлівасці Марылі (так з’янае „белае замужжа”).

У гэтым артыкуле мы спрабуем аб’ектыўна прадставіць гісторыю адносінаў Міцкевіча да Караліны Кавальскай.

Туганавічы і прозвішча Верашчакаў першы раз з’явілася ў лісце Міцкевіча да Тамаша Зана ад 16/28 VIII 1820 (Odyniec, 1961, t. 1, s. 266, 626). А з Каралінай

Кавальскай Міцкевіч упершыню сустрэўся ў лістападзе 1819 г. Пасля заканчэння Віленскага ўніверсітэта 9/21 верасня 1819 г. Адам быў вымушаны ехаць у Коўна, каб шэсць год адпрацаваць у мясцовай павятовай школе стыпендыю, якую ён атрымоўваў падчас вучобы. Тут ён і сустрэў Караліну з Вагнераў Кавальскую, якая жыла насупраць будынка былога езуіцкага калегіума, дзе знаходзілася кватэра Адама Міцкевіча. Каб убачыць Караліну, яму дастаткова было паглядзець у яе вакно, якое было на партэры, а Адам жыў на першым паверсе. Ён бачыў, калі муж ідзе на працу і яго няма ў кватэры.

Караліна была дачкой віленскага аптэкара Вагнера (вядомая ў Вільні Зялёная аптэка), ёй было 24–26 гадоў (1793 ці 1795 г. н.), на той час была замужам (з 16-ці гадоў, калі і пераехала ў Коўна) і мела ўжо чатырох дзяцей (два два сыны і дзве дачкі). Яе найстаршы сын Канстанцін быў вучням Міцкевіча. Нягледзячы на шматдзетнасць, яна заставалася вельмі прыгожай.

Антоні Эдвард Антоні Адынец успамінаў:

Piękniejszej od niej kobiety trudno by można wyobrazić. [...] Postać, rysy, spojrzenie, uśmiech mogłyby służyć za model rzeźbiarzowi i malarzowi, tym bardziej, że nawet jej toaleta zdawała się naśladować raczej artystyczne draperie niż wzory modnych żurnalów¹ (cyt. po: Czapska, 1999, s. 41).

Караліна Кавальская, на погляд Адынца, які сябраваў з ёй на працягу дваццаці гадоў, „odznaczała się zimną krwią, niezachwiana stałością, energią i samoistością charakteru; była pełna wdzięku, godności i naturalności w obejściu”² (cyt. za: Czapska, 1999, s. 41).

Даследчык Юзаф Трацяк пісаў:

Znając charakter pani Kowalskiej, można przypuszczać, że ona pierwsza chciała się zbliżyć się do Mickiewicza i poznać tego nowego nauczyciela kowieńskiego, tak mało podobnego do dawniejszych, zwłaszcza, że musiała mu już towarzyszyć pewna sława poetycka i budzić jej ciekawość. Być może, że od prefekta szkoły dowiedziała się coś i o splinach, trapiących młodego nauczyciela i że to jej dziełem było wciągnięcie go do wycieczek, które go rozzerwać i jego spliny rozpedzić mogły³ (Tretiak, 1917, s. 143).

¹ Пераклад тут і далей аўтара артыкула: „Прыгажэйшай ад яе жанчыны цяжка было б уявіць. [...] Фігура, рысы, погляд, усмешка маглі б служыць за мадэль скульптарам і мастакам, тым больш, што яе вопратка нагадвала хутчэй артыстычныя туалеты, а не ўзоры модных часопісаў”.

² „была халоднай крыві, непахіснай сталасці, мела энергічны і незалежны характар; была поўная абаяльнасці, годнасці і натуральнасці ў адносінах...”.

³ „Ведаючы характар пані Кавальскай, можна дапусціць, што яна першая жадала зблізіцца да Міцкевіча і пазнаць гэтага новага ковенскага настаўніка, так мала падобнага да былых, асабліва, што ён ужо расходзілася пра яго паэтычная слава і гэта будзіла яе цікавасць. Магчыма ад прэфекта школы што-небудзь даведлася пра прыгнечанасць, якая непакоіла

Яраслаў Марек Рымкевіч лічыць, што раман Міцкевіча з Кавальскай пачаўся ў палове лістапада 1819 г., калі рака Нёман збурыла мост і на тыдзень спыніла пераход з Каралеўства Польскага, куды паехаў муж Кавальскай, у Расійскую імперыю. Гэта, верагодна, дало магчымасць Адаму мець штотдзённыя кантакты з Каралінай. У лісце да Яна Чачота ад 15–18/27–30 I 1820 г. Міцкевіч напісаў:

Jeździłem na spacer, ale na jaki spacer! Udaliśmy się kilku sankami o milę do folwarczku Charewicza. Ja siedziałem z piękną Kowalską. I powoziłem ją przez pół drogi. Prawda, że niewiele mówił, ale oczkiem często pod przeklęty kapelusz zazierałem⁴ (Mickiewicz, 1955, s. 73).

А ў наступным лісце да яго ад 19 II/2 III 1820 г. прызнаўся:

Nigdy na mnie Kow[alska] nie zrobiła wielkiego wrażenia aż do czasu, kiedy nie spostrzegł dmuchającą na żar pod imbrykiem kawianym! Skądże to? Rumienieć, a raczej żarze nieć zbytnią twarzy delikatnemu oku zdawałby się niesentymentalny, nie bardzo ujmujący, mnie zaś ukazał w jej osobie anioła, Wenerę etc. etc., słowem, postanowiłem nie być u Kow[alskich] całe dwa miesiące⁵ (Mickiewicz, 1955, s. 82–83).

Адам сам хацеў стрымаць развіццё сваіх пачуццяў, але не ўдалося. У гэтым жа лісце напісана: „Нута już ostygła, romansowe ogni zwietrzały”⁶ (Mickiewicz, 1955, s. 83). Каментар у *Хроніцы жыцця і творчасці Міцкевіча* тлумачыць, што рэч ідзе пра гуту, якую 18/30 I 1820 г. наведаў Міцкевіч. Мы ж думаем, што паэт успомніў яе, каб параўнаць са станам сваіх пачуццяў да Марылі. І ў лісце пасля слоў пра гуту змешчаны верш. Фрагмент яго мы прыводзім ніжэй:

Któż nad ciebie, któż nad Janka
Szylerskie uda igrzysko?
Prośbom jego i ziemianka (za ścianą)
I niebianka zawsze blisko... (Mickiewicz, 1955, s. 83).

маладога настаўніка і што гэта яе справай было ўцягнуць яго ў падарожжы, якія дапамогуць яму разагнаць меланхолію”.

⁴ „Я ездзіў на прагулку, але на якую прагулку! Мы паехалі некалькімі санкамі на мілю да фальварка Харевіча. Я сядзеў з прыгожай Кавальскай. І палову дарогі вёз яе. Праўда, гаварыў няшмат гаварыў, але вачыма часта заглядваў пад пракляты капялюш”.

⁵ „Ніколі на мяне Кавальская не зрабіла вялікага ўражання аж да часу, калі заўважыў, як яна дмухае на жар пад кававым імбрыкам! Адкуль гэта? Яна заруменілася, а больш дакладна мела надзвычайнае ззянне твару, які для далікатнага вока не паказаўся б нічым сентыментальным, нічым прывабным, мне ж здалося, што яна сталася анёлам, Венерай і г.д., і г.д. я вырашыў не бываць у Кавальскіх цэлых два месяца”.

⁶ „Гута ўжо астыла, рамантычныя агні патухлі”.

У лісце да Тамаша Зана і Юзафа Яжоўскага 13/25 I 1821 г. Міцкевіч пытаецца: „Czy Wenera nasza wyszła już spod prasy?”⁷ (Mickiewicz, 1955, s. 83). Мелася на ўвазе плаская мармуравая скульптура Караліны, замоўленая на вясну 1821 г. у знакамітага Лебруна⁸. З лістоў Міцкевіча з Коўна ў сакавіку 1821 г. мы даведваемся пра ўзмацненне пачуццяў паміж Міцкевічам і Кавальскай. Па словах даследчыка Юзафа Трацяка, Кавальская стала „silnie szturmować do serca, a raczej do zmysłów poety”⁹ (Tretiak, 1917, s. 270).

16/28 сакавіка Францішак Малеўскі пісаў Юзафу Яжоўскаму:

Adam widać wkraść się przez oczy (a więcej zapewne przez uszy) do serca owej gipsowej. Opisuje wieczór, czyli noc, z nią sam na sam spędzoną. Wszystko od swawoli do smutku, jak mówi, było wyczerpane, tchnienia były piękne (wyrażenie P. K[owalskiej]) i etc. etc. Ale wszystko majestetyczniej¹⁰ (Czubek, 1913, s. 212; Tretiak, 1917, s. 270).

Мажліва ў гэты час шчаслівы Міцкевіч напісаў верш, які знаходзім у альбоме Малеўскага (*Do –*):

Ko różnym stronom ściągnęliśmy dłonie,
W różnych światach nasze myśli,
Oczy ku różnej wyglądały stronie.
Jakże, o luba, ku sobieśmy przyślij?

Jak gwiazdy równe wielkością i kształtem,
Do przeciwnego wyrzucone biegu,
Kiedy jej niebo jednostajnym gwałtem
Wiecznie odtrąca od każdego brzegu

Wieczni wygnance z powszechnego świata,
Jestże to dla nich szkoda czy korzyścią,
Że wstręt ku wszystkim znowu je pobrata
I że się muszą kochać – nienawiścią? (Mickiewicz, 1955, s. 263–264).

Сябры Міцкевіча радаваліся, убачыўшы шчаслівага Адама. Вось, што напісаў яму Яжоўскі:

⁷ „Ці Венера наша выйшла ўжо з-пад прэса?”.

⁸ Калі Кавальскай было 18 год, А. Ле Брун ляпіў з яе скульптуру Венеры. Філаматы заказалі зрабіць яе копію.

⁹ „Моцна штурмаваць сэрца, а больш дакладна пачуцці паэта”.

¹⁰ „Адам, відаць, пралез праз вочы (а больш дакладна, пэўна, праз вушы) да сэрца гэтай гіпсавай. Апісвае вечар, гэта значыць ноч, якую правёў з ёю адзін на адзін. Усё ад забавы да смутку, было, як кажа, столькі, колькі трэба, дыханне пякучае (выказванне пані Кавальскай) і г.д., і т.п. Але ўсё вельмі велічна...”.

Niechaj ze źrenicy do pięknej źrenicy precedza Platonowe miody; niechaj widzi się coraz zmuszonym do roztwierania coraz cyrkla na mierzenie życia; niechaj wciska się w tajniki, które przede mną gruba pokrywa zasłona, a które znać bym powinien, jako, jeżeli nie dzisiaj, gdyś może lada jaki psycholog. Może on stamtąd i dla mnie wyniesie trochę światła; ukaże z dala palcem raje i niebios ziemskie i nauczy, jak się tych świętości w mojej kiedyś duszologii powinienem godnie dotykać¹¹ (Czubek, 1913, s. 212).

Кавальская купляла навейшыя нямецкія кнігі, якія цікавілі Міцкевіча, выпісвала важнейшыя замежныя часопісы – так паўстаў „кабінет чытання”, якім кіраваў яе муж Юзаф Кавальскі. Штодзень Адам слухаў любімую музыку – Караліна хаця сама не грала, але купіла фартэпіяна і арганізоўвала музычныя вечарыны. Разам яны ездзілі на конныя прагулкі ў ваколіцах Коўна. У творах Міцкевіча *Гражына* і *Конрад Валенрод* успамінаецца ковенская даліна. Чытаем у *Гражыне*:

Wiedziałem piękna dolinę przy Kownie,
Kędy rusałek dłoń wiosną i latem
Ściełę murawę, kraśnym dzierzga kwiatem;
Jest to dolina najpiękniejsza w świecie (Mickiewicz, 1948, s. 19).

А ў *Конрадзе Валенродзе*, расказваючы пра даліну, Міцкевіч успамінае камень, да якога хадзіў з Каралінай:

Kamień? Pamiętasz ów kamień wyniosły,
Co niegdyś naszych przechadzek był celem? –
Stoi dotychczas, tylko mchem zarosły,
Ledwie go dostrzegł, osłoniony zieleń.
Wyrwałem zielska, omyłem go łzami;
Siedzenie z darni, gdzie po letnim znoju
Lubiłaś spocząć między jaworami;
Źródło, gdzie szukał dla ciebie napoju;
Jam wszystko znalazł, obejrzał, obchodził (Mickiewicz, 1948, s. 108).

10/22 IV 1821 г., у першы дзень Вялікадня, вечарам у доме Кавальскіх гулялі ў карты Міцкевіч, Кавальская і Нартоўскі (галіцыянін, імя якога не ведаем, шамбелян, часова па справах знаходзіўся ў Коўне). Апошні стаў гаварыць нешта,

¹¹ „Няхай са зрэнкі да прыгожай зрэнкі працэджае платонавыя мёды; няхай бачыць сябе зноў змушаным да рассоўвання цыркуля, каб памераць жыццё; няхай адкрывае сакрэты, якія закрывае перада мной грубая заслона, якую якую я павінен ведаць, бо я не сённяшні, паколькі ты можа абяякі псіхолаг. Можа ён аддуль і для мяне вынесе трохі святла; пакажа здаля пальцам рай і нябёсы зямныя і навучыць, як гэтых святасцяў у маёй калісьці душалогіі павінен датыкаць годна”.

што Адаму паказалася непрыемным. Далей, па словах Малеўскага, ён даў яму карту і сказаў:

„Graj lepiej, a głupstw nie gadaj”. Gdy ten karty odrzucił, Adam uderzył go w ucho, że się na ziemię potoczył. Kowalska zemdlła. Nartowski chciał wstać i gramolił się na woskowanej posadzce; Adam porwał lichtarz i w łeb mu rzucił. Na hałas przybiegł Kowalski, rozbroił. Nartowski zaczął więc Kowalskiej w oczach męża wyrzucać ukrywany romans. Skończyło się na rozejściu się. Adam wyszedł, jak na nowe życie odrodzony¹² (Czubek, 1913, s. 256–257).

На наступны дзень Кавальскі і Нартоўскі выклікалі Міцкевіча на дуэль: Кавальскі за крыўду дому, Нартоўскі – за збіццё. На трэці ці чацвёрты дзень прыехалі да Міцкевіча секунданта з Вільні – Ян Чачот, Тамаш Зан, Казімір Пясецкі. Але дуэль не адбылася. Пры дапамозе прэфекта школ Станіслава Дабравольскага (па просьбе Кавальскай) яе муж пайшоў да Міцкевіча і запытаў: „Ці любіш маю жонку?”. Адказы Адама задаволілі яго і яны дасягнулі згоды. Нартовіч сам прасіў прабачэння ў Кавальскай і Міцкевіча, а таксама прасіў апошняга, каб і ён агучыў прабачэнне Караліне, але Адам адмовіўся. Урэшце дамовіліся, што калі Міцкевіч будзе ўваходзіць у дом Кавальскіх, дык Нартовіч павінен будзе пакінуць яго і наадварот, калі Міцкевіч знаходзіцца ў доме, а прыйшоў Нартовіч, дык ён павінен выйсці. Разам, такім чынам, абодвум нельга было быць у доме Кавальскіх. Малеўскі ў лісце да Яжоўскага ад 20 IV/2 V 2021 пісаў пра Караліну, якая з мужам і дочкамі праводзілі секундантаў у Вільню:

Była to boginią; chciała się pokazać przed 3-ma sekundantami, że warto walczyć o nią; Adam był anielski, boski, także oczy mu żywsze światłem jaśniały, postać miał jakąś wspaniałą, cieszył się, że znowu dobry pokój powrócił, pysznił się, że miał taką kochankę, że przed przyjaciółmi mógł tak świetnie, „jak mąż”, występować¹³ (Czubek, 1913, s. 258).

20 IV 2021 г. Міцкевіч напісаў Чачоту, што Нартовіч другі раз выклікаў яго на дуэль. Цяпер Адам улагодзіў канфлікт тым, што выпрасіў у Кавальскіх дазвол Нартовічу наведваць іх дом у любы час. Праз тыдзень пасля апісаных падзей,

¹² „Lepsh гуляй, а глупства не кажы. Калі той адкінуў карты, Адам ударыў яго па вуху так, што той пакаціўся на падлогу. Кавальская страціла прытомнасць. Нартоўскі паспрабаваў устаць і караскаўся па наваскаванай падлозе; Адам схпіў ліхтар і кінуў яго ў лоб Нартоўскага. На шум прыбег Кавальскі, абязброіў. Нартоўскі пачаў, у прысутнасці мужа, папракаць Кавальскую за яе патаемны раман. Скончылася тым, што ўсе разышліся. Адам выйшаў, як бы народжаны да новага жыцця”.

¹³ „Гэта была багіня; яна хацела паказаць перад трыма секундантамі, што трэба весці за яе барацьбу; Адам быў ангелам, нібы бог, вочы яго лучыліся жывым святлом, постаць меў цудоўную, рады быў, што вярнуўся добры спакой, важнічаў, што меў такую каханку, што перад сябрамі мог так добра, „як муж”, выступаць”.

17 IV 2021 з'явілася паэма *Żeglarz* – адказ паэта на твая рады, якія давалі яму яго сябры-секунданты і іншыя філаматы:

Zamiast Piękności niebeskiego wschodu,
Walczyć z ustawną burza, jęzczeć pośród cienia,
Zamiast serc czułych, trącać o pierś z lodu,
Zamiast jej rączek, chwytać za ręce z kamienia,
I długo wśród takiego nie ustać zawodu? (Mickiewicz, 1993, s. 85).

Свайму нядошламу секунданту Чачоту Міцкевіч у лісце ад 20 IV/2 V 1821 г. напісаў:

Byłem w dolinie wczoraj (wtorek) o godzinie drugiej w wielki upał z damą, która potem nadeszła, zostawiwszy drążki [tj. powóz] na gościńcu. Niewiele dostawało do zwiariowanie, a częste przechodzenie chłopów, wycinających chróst [!], może tylko obroniło od pokus nieestetycznych. [...] Ale na końcu trochę zmieszało bardzo mocno i nieco straszne z drugiej strony oświadczenie, że ja temu winien, że tak przyzwyczaił; uczynione pytanie względem wakacji, i scena zakończyła się melancholicznie¹⁴ (cyt. za: Urbankowski, 2016, s. 94).

У маі 1821 г. Адам захварэў і павінен быў ляжаць у ложку. Караліна ўзялася ім апекавацца і ў гэты час адбылося тое, у чым падазравалі нявінных каханкаў яшчэ раней. З ліста да Ануфра Петрашкевіча даведваемся:

Owszem byłem aż do szaleństwa estetycznym w czasie owych pistoletowań. Ale teraz niestety, wyobraź, jeżeli możesz bóstwo z igrającym na barkach włosem, wśród muślinów, na wspaniałym łożu, w pięknym pokoju. Na to bóstwo codziennie patrzę, już estetyka uleciała¹⁵ (cyt. za: Urbankowski, 2016, s. 95).

Недзе ў верасні-кастрычніку 1821 г. стасункі паміж Міцкевічам і Кавальскай ахаладзелі. Хаця ў лісце да Петрашкевіча ад 13/25 IX 1821 г. паэт пісаў:

Przybyłem do Kowna niby dla zabrania rzeczy, niby dla zbierania spostrzeżeń statystycznych i geograficznych, a w istocie dla tego tylko, aby jechać i może dla obaczenia się jeszcze raz z Kow[alską]... Dziwne było to powitanie: Adam ani na oczy, bo już Kowno porzuca. Nie

¹⁴ „Быў у даліне ўчора (у аўторак) а другой гадзіне ў вялікую гарачыню з дамай, якая пазней пад'ехала, пакінуўшы дрожкі на гасцінцы. Мала нестала да звар'яцання, толькі часта нас міналі сяляне, якія выціналі хвораст, і гэта абараніла нас ад неэстэтычных спакус. Але ў канцы мяне трохі збянтэжыла моцна і нават страшная, з іншага боку, заява, што я ва ўсім вінаваты, паколькі да гэтага прывучыў; пастаўленае пытанне на тэму канікулаў, і сцена закончылася меланхалічна”.

¹⁵ „Так, я быў аж да вар'яцтва эстэтычным у часы гэтых дуэлі. Але цяпер, на жаль, уяві сабе, калі можаш, багіню з валасамі, якія пераліваюцца на плячах, сярод муслінаў, на цудоўным ложы, у прыгожым пакоі. На гэтую багіню гляджу штодзень, але эстэтыка выветрылася”.

ma innego środka do pojednania tylko przyrzec mieszkać ciągle w Kownie środek niepodobny do użycia¹⁶ (cyt. za: Urbankowski, 2016, s. 95).

Даследчык Багдан Урбанкоўскі, на наш погляд, вельмі трапна ахарактарызаваў стасункі Міцкевіча з Кавальскай:

To była jego pierwsza prawdziwa, do końca spełniona miłość – miłość pełna wzajemnego zachwytu, ale i zmysłowej rozkoszy, jaką potrafi dać tylko doświadczona kobieta, miłość połączona z matczyną opiekuńczością (a poeta właśnie stracił matkę!), z dramatycznymi kłótniami, z niejednym ostatecznym zerwaniem i równie ostatecznym powrotem, miłość zakończona rozdaniem, któremu żadne z nich nie było winne. W ich związku było wszystko, co mogło być w miłości. Bez tego wszystkiego – bez uniesień, pieśczoł, nawet kłótni – miłość jest tylko pustym słowem¹⁷ (cyt. za: Urbankowski, 2016, s. 90).

10/22 X 1822 г. Міцкевіч паведамляе Тамашу Зану:

Była teraz w Wilnie Kow[alska]. Już tylko dla mnie jest panią Kow[alską]; rzadko widywać się z sobą kazała! Wie o życiu Peri. Co z tej okoliczności między nami zaszło, później opiszę. Wiele uczulem, rozstając się z tak dobrą przyjaciółką, a którą teraz najlepiej poznałem (Mickiewicz, 1955, s. 196)¹⁸.

Ва ўспамінах Антонія Эдварда Адынца ёсць згадкі пра Кавальскую. Калі ён прыехаў 3/15 V 1823 г. у Коўна да Міцкевіча, той турбаваўся па дарозе, што не ведае, куды пакласці госця. Але калі прыйшлі ў кватэру Міцкевіча, дык убачалі, што канапа засцелена і да яе дастаўлены крэслы. Гэта Кавальская дапамагла Адаму, даведаўшыся пра госця. Міцкевіч нібыта тады сказаў, што

¹⁶ „Я прыехаў у Коўна нібы для таго, каб забраць рэчы, нібы для збору статыстычных і геаграфічных назіранняў, на самой справе толькі таму, каб пабачыцца яшчэ раз з Кавальскай. Дзіўнае было прывітанне: Адам ані на вочы, бо ўжо Коўна пакідае. Няма іншага спосабу да злучэння, толькі прысягнуць пастаянна жыць у Коўне; спосаб, якога нельга выкарыстаць”.

¹⁷ „Гэта было яго першае праўдзівае, да канца споўненае каханне – каханне поўнае ўзаемага захаплення, але і пачуццёвай раскошы, якую можа даць толькі дасведчаная жанчына, каханне, злучанае з мацярынскай апекай (а паэт якраз страціў маці!), але і з драматычнымі спрэчкамі, з ні не адным канчатковым разрывам і таксама з канчатковым вяртаннем, каханне закончанае расставаннем, у якім ніводны з іх не быў вінаватым. У іх адносінах было ўсё, што магло быць у каханні. Без гэтага ўсяго – без хвалявання, пяшчоł, нават спрэчак – каханне было б толькі пустым словам”.

¹⁸ „Была цяпер у Вільні пані Кавальская. Для мяне ўжо толькі пані Кавальская; спосаб, якога нельга выкарыстаць вельмі рэдка! Ведае пра жыццё Пері. Што па гэтай прычыне адбылося між намі, апішу пазней. Шмат адчуваў, развітваючыся з такой добрай сяброўкай, якую цяпер найлепей пазнаў” (Mickiewicz, 1955, s. 196).

„Pani Kowalska! to moja Opatrzność”¹⁹ (Odyniec, 1884, s. 224). На наступны дзень Адынец пазнаёміўся з ёй і яе сям’ёй, стаў частым госцем Кавальскіх).

10–12 VII 1823 г. Адынец будзе гасціць у Большеніках і ў размове з ім Марыля Верашчака / Путткамерова запытаецца, ці часта ён з Адамам праводзіў час ў Кавальскай. Той адказаў: „Owszem, ja częściej bywałem. Ledwie się mogłem nie śmiać: jaka zazdrosna!”²⁰ (Czubek, 1913, s. 306).

27 VIII/8 IX 1823 г. Міцкевіч піша Чачоту пра сваё жаданне выехаць з Коўна да Вільні, бо тутэйшыя вучні абрыдли, але „mam tu jeszcze przyjaciółkę, która mnie osładza pobyt, skądinąd nieznośny; przywykliśmy do rozmów, do uwag, do zabaw wspólnych. Mój odjazd bardzo ją zasmuci” (Mickiewicz, 1955, s. 257)²¹.

Паводле прыдуманых філаматамі эрометра – апарата падобнага да тэрмометра, прызначанага для вымярэння тэмпературы любоўных пачуццяў – Кавальская мела да 80 градусаў са 100, а Марыля – толькі 45 (Rymkiewicz, 1991, s. 171, 213). У маі 1823 г. Міцкевіч канчаткова расстанецца з Марыляй Верашчакай/Путткамеровай. Канікулы летам гэтага года ён правёў разам з Кавальскай на Балтыйскім моры. У ліпені Адам паехаў ў Кранц пад Крулеўцам (цяпер Калінінград, Расійская Фэдэрацыя), дзе ўжо знаходзілася Караліна са сваёй 16-гадовай пляменніцай Юзэфай. Тут ён і даведаўся пра арышт Яна Чачота і спешна паехаў у Коўна, бо выехаў з Расіі нелегальна, без пашпарта.

Кавальская была сярод жанчын, якія арганізавалі дапамогу арыштаваным філаматам, сустракала Міцкевіча пры выхадзе са Свентаянскіх муроў (1 IV/3 V 1824), арганізавала абед і жыллё ў сваёй сястры Мацэвічовай у Вільні. А перад гэтым некаторы час Міцкевіч з Адынцом жылі на кватэры Кавальскай у доме Важынскіх за Ратушавай плошчай. І ў Расію ехаў Міцкевіч са сваімі сябрамі праз Коўна і затрымаўся тут на тры дні. Зусім мажліва, што жыў у доме Кавальскіх.

Пасля трыццаці гадоў ад апісаных падзей Адынец пачуў у размове з Кавальскай, кім быў для яе Міцкевіч: „iż był dla niej w życiu najwyższym ideałem człowieka, którego duchem krzepiła się sama...”²² (Odyniec, 1884, s. 228).

Пасля смерці яе пахавалі на евангельскіх могілках у Вільні, на Пагуляныцы, у сямейным склепе Вагнераў. Муж Караліны, Юзаф Кавальскі, доктар медыцыны і радца стану, адносіўся да Міцкевіча тактычна, але, верагодна, не толькі з медыцынскіх прычын даваў Міцкевічу медыцынскія даведкі, каб той атрымаў адпачынак у ковенскай школе (з ліста ад 12/24 VI 1821), а пазней – для паездкі на лячэнне ў краіну з цяплейшым кліматам (24 II/8 III 1823 г.). Высылка Міцкевіча ў глыбіні Расіі (10.1824 г.) адпавядала жаданням Юзафа найлепшым

¹⁹ „Пані Кавальска! гэта мой Провід!”.

²⁰ „Так, але... я часцей бываў. Ледзь мог стрымацца, каб не засмяяцца: якая зайздросная!”

²¹ Я маю тут сяброўку, якая мне тут прыносіць асалоду, хоць і так цяжка зношу; мы прывыклі да размоў, да заўваг, да супольнага правядзення часу. Мой ад’езд вельмі яе засмуціць.

²² „што быў для яе ў жыцці найвышэйшым ідэалам чалавека, духам якога натхнялася сама”.

чынам. Шанаваць талент паэта можна было і на адлегласці, пры яго фізічнай адсутнасці каля жонкі Кавальскага.

Падсумоўваючы, можна сцвердзіць, што Караліна Кавальская была аячункай, музай і каханкай маладога настаўніка і паэта Адама Міцкевіча. Яна сапраўды кахала яго і кахала з узаемнасцю. Менавіта яна, а не Марыля/Марыя Путкамер была да апошняй хвіліны побач з Міцкевічам падчас арышту, пасля яго і пры ад'ездзе паэта ў эміграцыю. Яна не думала пра славу, гонар, памяць – проста кахала і рабіла ўсё, каб любімы чалавек быў шчаслівы. І ён ім быў, як адзначалі ў сваіх лістах сябры-філаматы. І напрыканцы працытуем словы Яраслава Марэка Рымкевіча: „Miło jest zresztą myśleć, że Mickiewicz romansował z najpiękniejszą kobietą na Litwie...”²³ (Rymkiewicz, 1991, s. 97).

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Sources / Źródła

- Dernałowicz, Maria; Kostenicz, Ksenia; Makowiecka, Zofia (red.). (1957). *Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798–1824*. Warszawa: PIW.
- Czubek, Jan (oprac.). (1913) *Archiwum Filomatów, cz. I: Korespondencja filomatów. 1815–1823*, t. III. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Mickiewicz, Adam. (1948). *Dziela, t. II: Powieści poetyckie*. Kraków: Drukarnia Narodowa.
- Mickiewicz, Adam. (1993). *Dziela, t. I: Wiersze*. Warszawa: Czytelnik.
- Mickiewicz, Adam. (1955). *Dziela, t. XIV: Listy, cz. I*. Warszawa: Czytelnik.
- Odyniec, Antoni Edward. (1961). *Listy z podróży*. Warszawa: PIW.
- Odyniec, Antoni Edward. (1844). *Wspomnienia z przeszłości opowiedane Deotymie*. Warszawa: Nakładem Gebethnera i Wolfa.
- Zahorski, Władysław. (1899). Ze wspomnień o Adamie Mickiewiczu i doktorze Józefie Kowalskim. W: *Księga pamiątkowa na uczczenie setnej rocznicy urodzin Mickiewicza (1798–1898)*, t. 2 (s. 273–276). Warszawa: Nakładem B. Natansona.

Studies / Opracowania

- Czapska, Marta. (1999). *Szkice Mickiewiczowskie*. Warszawa: Rytm.
- Kleiner, Juliusz. (1948). *Mickiewicz, t. 1: Dzieje Gustawa*. Wyd. 2. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Mickiewicz. (2010). W: Juliusz Marek, Rymkiewicz, i in. (red.). *Mickiewicz Adam. Encyklopedia*. Warszawa: Świat Książki.
- Rymkiewicz, Juliusz Marek. (1991). *Żmut*. Wyd. 4. Warszawa: Czytelnik.
- Sudolski, Zbigniew. (1993). Miłość w życiu Mickiewicza. Maryla – Karolina – Konstancja – Ksawera, *Przegląd Powszechny*, 2, s. 274–291.

---

²³ Прыемна нават падумаць, што Міцкевіч меў раман з найпрыгажэйшай жанчынай у Літве...”. Маецца на ўвазе не сённяшняя Рэспубліка Літва, а гістарычная Літва – тэрыторыя Гродзеншчыны і Віленшчыны.

- Tretiak, Józef. (1898). *Młodość Mickiewicza*, t. 1–2. Petersburg: K. Grendyszyński.
- Tretiak, Józef. (1917). *Adam Mickiewicz w świetle nowych źródeł. 1815–1821*. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Urbankowski, Bohdan. (2016). *Adam Mickiewicz. Tajemnice wiary, miłości i śmierci*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Wierzbowski, Teodor. (1888). *Mickiewicz w Wilnie i Kownie. 1815–1824. Przyczynek do biografii poety*. Warszawa: Odbitek z „Biblioteka Warszawska”.

SUBMITTED: 2025.05.29

ACCEPTED: 2025.10.14

PUBLISHED ONLINE: 2026.01.30

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Viachaslau Shved / Вячаслаў Швед – Polska, Uniwersytet Warszawski, Instytut Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej; prof., dr hab.; *specjalność*: historia; *zainteresowania naukowe*: historia Białorusi XVIII–XIX wieku, historia Grodna.

Adres: ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa, Polska

Wybrane publikacje:

1. Швед, Вячеслав. (1995). *Торговля в Беларуси в период кризиса феодализма (1830–1850-е годы)*. Гродно: ПКФ «Орбикс».
2. Швед, Вячаслаў. (1998). *Беларускія старонкі гісторыі дзекабрыстаў*. Мінск: Бел. НДІДАС.
3. Швед, Вячаслаў. (2001). *Паміж Польшчай і Расіяй: Грамадска-палітычнае жыццё на землях Беларусі (1772–1863 гг.)*. Гродна: ГрГУ.
4. Швед, Вячаслаў. (2017). *Рэквіем паўстанцам 1863–1864 гг.: Гродзенская губерня*. Мінск: ТАА „Альфа-кніга”.
5. Швед, Вячаслаў. (2020). *Летаніс Гродна. 1005–1995*. Гродна: Юрсапринт.